

A harc és szellem metafizikája a Dűne sagában

Készítette:
Nemiel C Logismord

Alapvetően elképesztő mértékben idegennek tartom magamtól a sajátjaimtól különböző alkotásoknak kritikai megnyilatkozások kereszttüzébe való állítását, és különösképpen is ódzkodni szoktam olyasfajta megnyilvánulásoktól, amelyek úgymond a reakciók reakciói gyanánt látnának napvilágot. Azon eseteket illetően azonban, amikor valamiféle figyelemre méltó kérdésben születnek bizonyosfajta - számomra inspiratívnak ható - álláspontkifejtések másoknak tollából, végső soron nem áll szokásomban megvonni magamtól a megnyilatkozás lehetőségét. Az utóbbi időszakban vetődtek a látóterembe olyan tanulmányok, amelyek a legújabb Dűne film (2021) kapcsán váltak megvalósulttá, és amelyek a philosophia perennis fényében kísérelték meg alaposabban is megvizsgálni az alkotás tradicionális metafizikák viszonylatában megnyilvánított értékeit. E tanulmányok kétségkívül nem kevés szempontot vetettek fel, amelyek „szent irigykedésre” méltó éleslátással világítottak rá a filmben megjelenő, tradicionális megközelítésben megannyi értékes vetületet feltárni képes aspektusokra, mindezzel együtt azonban véleményem szerint nem tértek ki néhány olyan fontos tényezőre, melyeknek megemlítése kardinális fontossággal bírhat a további megértés szempontjából. Írásművemben ezeknek vizsgálatára és további kibontására teszek kísérletet,

szándékaim szerint magam is a philosophia perennis által biztosított keretek között megmaradván.

Bár becsülettel megvallva - és ezzel feltétlenül adósnak számítok önmagammal szemben - életemnek során mindeddig nem sikerült az általam vágyott mélységekben megismernem a Dúne univerzumát, akkora mértékű háttértudással azonban véleményem szerint talán mégiscsak rendelkezem, amely legalább az alapvető szempontok felvázolásához elégséges lehet. Ismereteim szerint a vezető történetszál a korunktól még meglehetősen távoli jövőben bontakozik ki, amikor is az ismert világot - bolygóknak és bolygórendszereknek rendszerét - egy afféle legfőbb hűbérúrként egzisztáló padisah-császár kormányozza, vazallusai közé pedig különféle befolyásosabb és jelentéktelenebb nemesi házaknak tagjai tartoznak. Ennek a fikcionális, tulajdonképpen feudális alapokon álló világnak legértékesebb kereskedelmi árucikke az úgynevezett fűszer, egyfajta erősen addiktív és hallucinogén anyag, amelyet leginkább a bolygók közötti utazások lebonyolításában betöltött szerepe tesz minden értéket felülmúlóvá. „Fűszerből nem lehet hiány”, így fogalmazható meg lényegét tekintve e világot mozgóató legnyilvánvalóbb alapvetés. Két, egymással generációkon átívelő konfliktus által haragvó viszonyba kényszerített nemesi ház, jelesül az Atreides és Harkonnen dinasztia mindennapjaiba nyerhetünk betekintést, és amennyiben korunk egyik leginkább elcsépeltnek ható közhelyét segítségül hívván (ezúttal azonban rendkívül találó és szemléletes módon) kívánunk rövid jellemzéssel szolgálni velük kapcsolatban, úgy azt is mondhatnánk, hogy kettejük között a különbség voltaképpen annyi, mint amilyen mértékű különbözőség húzódik meg ég és föld között. Nyilvánvalóan az Atreides ház képezi az értékek és szellemi minőségek pozitív

pólusát, ezt kifejezetten szimpatikusnak ható, nemességet, tekintélyt, bölcsességet és erőt sugározó karakterek bemutatása által kívánja megerősíteni bennünk a szerző. Az Atreides ház otthona, a Caladan bolygó festői szépségű, kitűnő természeti és klimatikus adottságokkal rendelkező világ, amelyet Leto Atreides herceg - az eszményi hűbérúr archetipikus megnyilvánulása - ural. Leto herceg igazságos és megértő uralkodó, ám emellett a méltóság, elegancia és szigorúság sem hiányzik a személyiségéből, azaz kabbalisztikus megközelítéssel élve az Életfa két oszlopának kiegyensúlyozásaként megjelenő középső oszlop eszmeiségét testesíti meg, ilyenén minőségében pedig a földről az égbe vezető ösvényt reprezentálja alattvalói számára, mint ahogyan ezen funkciót az archaikus és pontifikális uralkodó tradicionális ideálja kifejezi. Ahogyan ugyanis mind René Guénon, mind pedig - az előbbinél talán némiképp hangsúlyozottabban is - Julius Evola felveti, a tradicionális birodalmakban és monarchiákban az uralkodó jelképezi azon pontot, amely a horizontalitást, azaz a földön való szétterülést megnyilvánító tendenciákat („Szaporodjatok, sokasodjatok, töltsétek be és hódítsátok meg a földet”), valamint a vertikálitást, azaz a transzcendencia irányában megnyilvánuló nyitottság („Amint felemelkedek a földről, mindeneket magamhoz vonzok”) ideálját önmagában egyesíti és valósítja meg. Az uralkodó képezi népének centrális pontját, a transzcendencia leképeződését az adott közösségen belül, és mint ilyen, ténylegesen az isteni minőségeket és realitásokat szimbolizálja. Leto herceg karaktere kifejezetten megfelelni látszik ennek a feladatnak és elvárásnak, méghozzá olyannyira, hogy akaratlanul és óhatatlanul is képesnek mutatkozik kivívni a padisah-császár féltékenységét. A féltékeny ember ugyanis mindig - valamiféle hiányállapotból fakadó - belső

kizuhantságot vetít ki önmagából, bele a materialitás síkján megnyilvánuló környezetébe, amely kivetítést olyan módon követi el, hogy az általa hiányként megélt és megvalósítani vágyott, idealizált minőségeket mintegy projekció által rátestálja a körülötte élőknek valamelyikére, majd pediglen tőle, és az ő tulajdonából érzi képesnek önmagát akarni azokat, és gyűlölni azt, aki érzése szerint vele ellentétben rendelkezik ezekkel. A padisah-császár gyűlölködő irigysége tehát minden valószínűség szerint abból fakad, hogy Leto hercegben fedezi fel azokat a tulajdonságokat, amelyek benne hiányként jelentkeznek, és amelyeknek hiánya belső kizuhantságot eredményez - avagy már eleve abból fakad - esetében. Mivel önmaga nem rendelkezik a nemesség erényeivel, ellenben akarja őket, egy akarati deficit és szemlélési eltévelyedés okán ezeket egy „másba” projektálja, hogy ebben fedezhesse fel őket, majd pediglen ebben a másban akarja őket, illetőleg tőle irigyli, tőle elszakítván kívánná ismételten önmagába forrasztani az általa vágyott tulajdonságokat. Leto herceg tehát akaratán kívül projekciós felületté válik a császár számára, aki a saját magában felismert hiányt belé vetíti ki, az általa hiányolt és akart tulajdonságokat benne fedezi fel, azonban hibás módon nem tanulni akar tőle, hanem éppen ellenkezőleg, Leto herceg összetörése és elpusztítása által kívánja visszavenni önmagába a belőle hiányzó erényeket.

Leto Atreides személyével szemben, ősi ellenség gyanánt Vladimir Harkonnen báró alakját képezi le a szerző, aki tulajdonképpen minden szempontból Leto herceg ellenpontozásaként, sőt mi több, valószínű antiteziseként ragadható meg a figyelem számára. Különleges módon Harkonnen báró egész lénye mintha eleve azon célt töltené be a történet struktúrájában, hogy minden egyes negatív vonása és

tulajdonsága által Leto herceg és az Atreides dinasztia szellemi és morális fölényét erősítse meg és hangsúlyozza. Egészen egyszerűen és röviden fogalmazván azt is kijelenthetjük, hogy Leto herceg minden, ami Vladimir Harkonnen báró nem lehetett, a két karakter között ugyanis bajosan lenne lehetséges tetten érni közös vonásokat, a kettő ugyanis lényegében tökéletes ellenpontosítását képezi egymásnak. Harkonnen báró - talán érdemes volna ekképpen kezdenünk - az obesitas rendkívül patológiás mértékű állapotában tölti mindennapjait, azaz súlyosan és kórosan elhízott, és bár a Dűne regényeknek egyike tudomásom szerint megemlíti, hogy állapotáért egy Bene Gesserit boszorka átka okolható, metafizika iránt elkötelezett személyként nem tekinthetünk el amellet, hogy valójában mindenfajta külsőleg megnyilvánuló tényező (szomatózis) bizonyos belső állapotoknak (pszichózis, pneumatózis) kivetüléseként jelenik meg, ideértve még azokat az eseteket is, amelyeknek vizsgálata során látszólag kézzel fogható és pontosan megnevezhető külső okot lehetséges tetten érni. Egyszerűbben szólva beszéljünk akár az impulzusok kontrolljának hiánya által beállott kóros elhízásról, akár egy valódi átok nyomán megnyilvánuló testi deformitásról, valójában egyik lehetséges verzió sem pusztán és csupán annyit hivatott megjeleníteni, mint aminek első hallásra tűnhet, és a valódi, metafizikai természettel rendelkező okoknak síkja messze túltonnan nyilvánul meg a látható univerzum keretein belül tárgyiasuló jelenségek világán. Ennél is pontosabban fogalmazva még egy tisztán külsőnek látszó történés (tehát jelen esetben egy átok) sem pusztán külső tényező, hanem megjelenése mindenkor egyfajta igazán markáns belső állapotnak kivetüléseként lehet értelmezhető. Egyetlen betegség, ideértve akár egy egyszerű torokfájást, sohasem csupán egyszerű betegség, gyökerei ugyanis mindig mélyebb

szférákban keresendőek. Visszatérvén tehát Harkonnen báróra, esetében az eltorzult külső - a „szétfolyó” elhízás nem ritkán markáns belső deformitásokat is kifejezhet, ahogyan azt napjaink politikai életének egyes szereplőin kifejezetten pontosan tetten érni lehetséges - igazán súlyos személyiségbeli eltévelyedésekkel jár együtt. Beszédes szimbólumként ragadható meg, ahogyan a végletekig elhízott báró csupán egy mozgását segíteni hivatott szerkezet segítségével képes emelkedni a talajról, haladása pedig így kifejezetten groteszk lebegéssé válik. Vladimir Harkonnen báró tehát a menthetetlenül földhöz ragadt, a materialitás világában szolidifikálódott személy képét vetíti elénk, aki nem őriz semmiféle kapcsolatot az éggel, azt csupán mesterséges eszközökkel, a technika egyes „vívmányainak” segítségével képes megközelíteni. Otthona, a Giedi Prime bolygó voltaképpen felfogható a báró belső világának még szélesebb körben való kivetüléseként. A Giedi Prime komor, barátságtalan klímával rendelkező égitest, egy technokrácián alapuló, végletekig iparizált világ, szinte minden egyes négyzetméterén gyárak, üzemek és egyéb mesterséges objektumok állnak, lakóinak jelentékeny hányada rabszolgaként nyomorog, területén pedig számos aréna és cirkuszi porond található, ahol az elnyomott őslakosok gladiátorként harcolva szórakoztatják a bolygó elitjét. A Harkonnen világ mellett tehát, hogy a Caladan bolygó lakói által képviselt archaikus és tradicionális társadalmi berendezkedés antitéziseként megjelenő „civilizációt” reprezentálja, moralitásában és szellemiségében szintén és tisztán a modernitást fejezi ki. Politikai élete elképesztően korrupst és sötét, különféle érdekcsoportok csatározásában nyer megnyilatkozást, a ranglétrán való előrejutás pedig elképzelhetetlen különféle intrikák, valamint a vetélytársak

eltávolítása nélkül. Harkonnen báró jellembeli torzulásai nemcsak testének alakján ütköznek ki, hanem szokásrendszerének valamennyi szegmentumát áthatják. Nyíltan és egyértelműen ábrázolódik homoszexualitása és pedofiliája, gyakorlatilag teljes mértékben menthetetlen, aberrált szexuális ragadozó. A regényben minderre félreérthetetlen utalásokat találunk, illetőleg a legújabb Dűne film egyes jeleneteiben is állandó jelleggel megjelennek környezetében áttetsző rabszolgaruhába öltöztetett, meghatározhatatlan nemi identitással rendelkező, egyértelműen fiatalkorú gyermekek, nyilvánvalóan nem csupán egyszerű szolgálók, avagy inasok gyanánt. Becstelensége gyakorlatilag odáig terjed, hogy a családját korábban ért, a múlt homályába vesztett sérelem okán megfogalmazott bosszújától fűtötten késznek mutatkozik osztozni a padisah-császár - kétségkívül az eszményi uralkodóhoz teljes mértékben méltatlan - intrikáiban, amennyiben az Atreides dinasztia kiirtása mellett tör palcát.

Bizonyos - kétségkívül tetten érhető - vonások mentén csábító lehetőség gyanánt tűnhet elő számunkra annak vélelmezése, hogy a Dűne világa a sokak által elképzelt, olykor kifejezetten idealizált tradicionális társadalom képmása lenne, a valóságban azonban - megítélésem szerint - sokkalta összetettebb helyzettel állunk szemben. Alapvető típushiba és felületesség volna azt feltételezni, hogy minden, ami bizonyos aspektusainak mentén akár a tradicionalitás reprezentánsa is lehetne, ténylegesen is a valódi tradicionalitást képviselné, mint ahogyan azt is el kellene felejteni, hogy egy az egyben egyenlőségjel tehető a valóban tradicionális szellemiséget hordozó szolaritás, virilitás és heroicitás, illetőleg a nyilvánvaló elhajlasként és realizációs zsákutcaként definiálható titanicitás, kegyetlen brutalitás és

hipermaszkulinitás közé. Ezen felvetés átvezet bennünket ugyanis egy sarkalatosan fontos és kardinális kérdésnek vizsgálatára, jelesül az úgynevezett Sardaukar kérdésre. Egy általam olvasott - egyébiránt kiváló tanulmány - méltatja a film (2021) azon jelenetét, amelyben a császári elithardsereg kiképzőbolygóján megismerkedhetünk az egész galaxisban hírnevet szerző, vérszomjas harcosokkal, akiket a férfiasság, rettenthetetlenség, rendíthetetlenség és hűség reprezentánsaiként jelenít meg. Érzésem szerint azonban e vonalon elindulván beleütközni látszhatunk azon problémába, amely a virilitás-maszkulinitás, illetőleg a heroicitás-titanicitás tengelyeken ragadható meg leginkább, és amely problémakörnek egyes vadhajtásai több tradicionalista szerző világszemléletében is megjelenni látszanak. Igaz ugyan, hogy a jelenetsor nem kevés olyan elemet tartalmaz, amelyek alapján hívogató volna azt feltételezni, hogy a Sardaukar valóban a tradicionális ksatriya kaszt reprezentánsa lenne, azonban mindehhez vajmi kevésbé lehet elegendő az ősi keletet idéző torokhangú mantraéneklés, illetőleg az iszlám világ minaretjére emlékeztető, egyébiránt tagadhatatlanul impozánsnak ható toronyépület. Egynémely árulkodó megnyilvánulásból kiindulván, valamint a háttértörténet egyes elemeinek ismeretében mélyebb betekintést nyerhetünk a Sardaukar valódi természetébe, amelyben kétségkívül hasonló jelleggel rendelkező titáni elhajlás válik tetten érhetővé, mint amely példának okáért a mongolok, és bizonyos mértékben a Kárpát-medencébe beáramló magyarok esetében is megnyilvánult. A filmjelenetben megjelenik az emberáldozat és a vér kultusza (a csatába induló harcosokat vérrel kenik meg), amely bár bizonyos szempontok szerint felfogható lehetne tradicionális szakrális cselekményként, e jelenetnek esetében azonban nem derülhet elegendő mértékű fény arra, hogy az egyébként

(afféle árulkodó és beszédes jelzés gyanánt) fordított keresztalakban felfeszített meggyilkoltak valóban szakrális áldozatként kerültek-e bemutatásra, avagy esetleg éppen a Sardaukar köztudottan brutális kegyetlenségének nyomán. Ugyancsak gyakorta visszatérőnek tekinthető jelenség ugyanis tradicionális körökben, hogy történelemértelmezésük során még azokat a fajta gyakorlatokat is megkísérlik tradicionális színezettel ellátni, ezáltal pedig egyúttal hitelessé és elfogadhatóvá is tenni, amelyek éppen ellenkezőleg, kifejezetten primitív vetülettel rendelkeznek. Hajlamosnak mutatkozhatunk elfeledkezni ugyanis arról, hogy ismert történelmünknek (a Krisztus előtti hatszázadik esztendőől kezdődően nagy vonalakban) túlnyomó része a Kali Yuga időszakában nyer megnyilatkozást, így meglehetősen felelőtlennek volna azt gondolni, hogy a jelenlegit megelőző társadalmak (bár egyes tényezőknek vonatkozásában bizonyosan fénytelibbnek számítottak, mint a kor, amelyben élni vagyunk kénytelenek) nem a hanyatlás és felbomlás jegyében álltak. A magam részéről egyáltalán nem vonom kétségbe, hogy léteztek tradicionálisan elfogadott, szakrális formái az emberáldozatnak, a Dűne filmben bemutatott jelenség azonban éppen, hogy primitív népeknek azon véres kegyetlenkedéseit juttatja eszembe, mint amelyek példának okáért a déli indián civilizációk brutális rítusaiban is formát öltöttek. Sok esetben ugyanis meglehetősen vékony a határmezsgye szakralitás és brutalitás között, így mindenképpen tekintetbe kell vennünk az óvatosságot és körültekintést, hogy ne essünk belé a hibába, hogy szellemmel és fénnel telinek ábrázolunk olyasvalamit, ami ugyan aligha tekinthető annak. Bárminemű élet-, és véráldozat ugyanis kizárólag abban az esetben lehet elfogadható, amennyiben az érintett önkéntesen, aktívan átértett és átélt realizációs

szándéknak birtokában ajánlja fel a maga életét transzcendens, szellemi céloknak vonatkozásában, az így bekövetkező halálát pedig tudatosan, a realizáció jegyében meg is tudja valósítani. Oktalanok és avatatlanok, rendszerint rabszolgák, vagy foglyok önkényesen és erőszakos módon történő feláldozásának gyakorlatában semmiféle nemességet nem fedezhetünk fel, ezek jellemzően a titáni elhajlás zsákutcájába jutott társadalmaknak esetében nyilvánulnak meg. Megmaradván a Sardaukar kérdéskörénél fel kell vetnünk, hogy ezek a harcosok opportunisztikus célok érdekében mindenfajta ellenállás nélkül bevethető, voltaképpen mamelukokat mintázó elemekként kerülhetnek megnevezésre, akiknek rettenthetetlensége és harci tudása kétségkívül impozánsnak hat, a lovagi utakon azonban mindez mégis meglehetősen kevésnek bizonyul, ezeken az ösvényeken ugyanis éppen, hogy az agresszió, állatias indulatok, kegyetlenség és brutalitás transzformációja tűzhető ki spirituális praxis gyanánt, azaz a cél ezeknek felemelése a hősiesség, hűség, bátorság és rendíthetetlenség erényeivé. Ezen erényeknek példája a filmben szereplő Gurney Halleck, Duncan Idaho, avagy éppenséggel Leto Atreides herceg, de semmi esetre sem azon Sardaukar légiósok, akik mellesleg egy hamis tekintéllyel, egy igazi Jaldabaoth álistenséggel, nevezetesen a becstelen és betegesen féltékeny, a valós tekintély és nemesség felismerésére teljes mértékben képtelen, ingatag és indulatvezérelt, számító és kisszerű padisah-császárral szemben nyilvánítanak meg fanatikus hűséget. Jellegzetes karakter a jelenetben a légió parancsnoka, aki erősen a diabolitásban hajló grimaszokkal és vicsorgásokkal megnyilatkozva, rendkívül alacsony, már-már állatiasnak tekintető kommunikációs képességekkel „felvérteztvén” korántsem mondható az embert meghaladó létszintek reprezentánsának. A harcos archetípus

megtettesítőjének nemes és csendes egyszerűsége egyáltalán nem jelenthet nyers modortalanságot és primitív faragatlanságot, állatias brutalitást és vérszomjat pedig főként nem. Ugyancsak a felületesség hibájába esnénk ugyanis, amennyiben gondolati rendszerünkben egyenlőségjel kerülne a pusztá félelemnélküliség, illetőleg a valódi bátorság kétségtelenül tradicionális erénye közé.

Beszélnünk szükséges továbbá a filmnek kétségtelenül középponti motívumaként megragadható történetszálról, ez pediglen nem más, mint az ifjú Paul Atreides személye köré szövődik. Az én szememben a kérdéses toposz üdítő példáját szolgáltatja annak, hogy bizony lehetséges érdekes, izgalmas és sokrétű kidolgozását nyújtani a pozitív oldalon álló főhős karakterének, ezen szereplőtípus ugyanis véleményem szerint a legtöbb film esetében meglehetősen katasztrofálisan kerül strukturálásra. A filmekben általánosan bemutatott pozitív hősök többnyire elképesztően lapos, semmitmondó karakterek, az általuk megjeleníteni hivatott hősiesség, nemeslelkűség, magas szellemi minőség, nagyívűség és egyéb értékek általában szentimentális érzelgősségben és taszító bárgyúságban állapodnak meg leginkább, Paul herceg karakterében azonban vitán felül kitűnően ábrázolta a rendező mindazt, amit a főhős által megfesteni szándékozott. A herceg nemcsak, hogy fiatal kora ellenére kivételesen kifinomult karakter, de még a serdülőkre egyébként oly jellemző sutaság is képes páratlan eleganciával ellenpontozásra kerülni esetében. Nyilvánvalóan mindez az egészen nagyszerű színészi játéknak is köszönhető, tekintve, hogy a karaktert megformáló személy messze maga mögött hagyta már a kamaszkori éveket. Paul Atreides légies, szinte éteri alkatával és mesteri szintre csiszolt mozgáskultúrájával az ősi korok madárcsontú emberét idézi, a

finomságot, arisztokratikus kellemet a határozottsággal és stílussal ötvöző viselkedése pedig kitűnő példáját szolgáltatja annak, hogy a virilitás erőinek megnyilatkozása számottevően másmilyen tulajdonságokhoz és minőségekhez köthető, mint a hipermaszkulin hőzöngés, modortalanság és nyers bárdolatlanság. Fiatal kora ellenére Paul Atreides az elsőrangú férfiú és reményteljes uralkodó szimbóluma, aki nemcsak, hogy az elme pallérozásának területén magasodik környezete fölé, hanem a fizikalitás síkjaira sem tekint elhanyagoló attitűd birtokában. Bár olykor természetyszerűen lázad, kifejezi méltatlankodását egy-egy alkalmatlan tanítás, nemszeretem kötelezettség, avagy éppen váratlanul bekövetkező vívőlecke irányában, esetében ezek a fajta érzelmi fellángolások mindig csupán átmeneti jellegűek, és rendre alárendelődni látszanak a kötelességtudat és szellemi erő princípiumainak. Beszédes példázatával szembesülhetünk mindennek a „doboz-jelenet” keretein belül, amelyben a Tisztelendő Anya halálos veszedelemmel járó próba elé állítja az ifjú herceget. A megmérettetés egyértelműen tradicionális jelleggel rendelkezik, amennyiben célja kétségtől abban áll, hogy felmérje az állatias impulzusok és pillanatnyi szeszélyek uralásának képességét, ez ugyanis egy hatalommal rendelkező személlyel szemben támasztható legfontosabb és legelemibb kritériumoknak egyike. Azon veszély elkerülésének érdekében, amennyiben a próba által jelentette kellemetlenségek esetleg bagatellizációra kerülnének részünkről, feltétlenül emlékeztetni szeretném Olvasóimat arra, hogy amennyiben akár csak fél órát kívánunk eltölteni mondjuk mozdulatlanul, tegyük fel példának okáért egyfajta meditációra alkalmas pozíció felvételével, szinte az első perceknek során jelenvalóvá kristályosulhat számunkra a test olykor kérlelhetetlennek tetsző lázadása, nem is beszélve arról, hogy akár a legenyhébb fájdalom is

alkalmassá válhat tagjaink villámgyors, reflexszerű elrántásának gesztusát önmaga után vonni. A próba során Paul herceg olyasfajta páratlan szellemi erőről tesz tanúbizonyságot, amely kibontakoztatásának realitásáról mainapság már beszélni sem nagyon volna érdemesnek tekinthető. Korunkban, ahol az emberek legtöbbje már a lehető legcsekélyebb mértékű kényelmetlenség és kellemetlenség esetén szinte azonmód agresszív és arrogáns megnyilvánulásoknak változatos skáláját képes produkálni, az önfegyelem és önkontroll pedig lassacskán muzeális értékű fogalmakká válnak, ez a fajta helytállás mindenképpen figyelmet és gondos tekintetbe vételt érdemel. Gnosztikus vonzatokat megvillantván mintegy önkritika gyanánt is érdemes lehet elgondolkodni azon, hogy mi magunk vajon mennyi ideig lennénk képesek a meggyőződéseinkért elszenvedni ugyanazon tortúrákat, amelyekkel mártír-elődeink kényszerültek szembesülni, gondoljunk csak Máni próféta, avagy al-Hallaj (Ana'l-Haqq) példájára.

A filmben érdekes és elgondolkodtató tartalom gyanánt jelenik meg a tervezett, mesterséges messiási históriák gerjesztésének jelensége, elvégre a Bene Gesserit boszorkányrend mindenfajta eszközt és lehetőséget megragadni látszik annak érdekében, hogy a tömegek felett szerezhető hatalom és uralom jegyében, mintegy archetipikusnak felfogható vágyakozásokat és várakozásokat kihasználván a maga szakállára használja fel az eseményeket, nem riadván vissza egy általuk kijelölt messiás kiállításától sem, függetlenül attól, hogy vajon az illető személye valóban egybevethető-e a megígért üdvözítőével, avagy sem. Igaz azonban ugyanakkor, hogy mindenfajta messiási hagyomány a Megígért eljövetelét bizonyos különleges jelekhez köti, amelyek Paul Atreides

esetében valóban halmozottan jelennek meg. Az igazán magasrendű megvalósítottakra jellemző adottságok, mint amilyen példának okáért a gondolatok olvasása, valamint a már eleve kimagaslónak ható szellemi, intellektuális és fizikális képességek megléte, valóban a kivételes és kivételezett sorsoknak előrejelzői, függetlenül attól, hogy az adott sors mennyiben válik majd dicsőséggel teljessé, avagy éppen a fájdalmak völgyében való szomorú zarándoklattá. Nincsen két teljességgel egyformának aposztrofálható messiási sors, még akkor sem, amennyiben ez a fajta sajátos küldetés és létezés mód meglehetősen pontosan körülhatárolható karakterisztikumokkal rendelkezik. Az egyes metafizikai tradíciók ténylegesen tudnak arról, hogy a szellemi megvalósítás útján való előrehaladást különféle sziddhik, azaz mágikus természettel bíró képességek megjelenése kísérheti, bár ugyanakkor mindenképpen szükségesnek mutatkozik világosan egyértelművé tenni, hogy egyáltalán nem kötelező érvénnyel és magától értetődő módon, azaz nem szükséges feltétlenül valamiféle elakadásra, vagy hibára gyanakodni azokban az esetekben, amikor ezek a fajta képességek nem fedik fel önmagukat. Napjainkban ilyesmire amúgy sem igazán lehetséges számítani, amennyiben pedig mégiscsak tapasztalunk ilyesfélét másokon, avagy netalántán önmagunknak vonatkozásában, úgy a lehető legnagyobb fokú óvatosság és elővigyázatosság szükségeltetik annak eldöntése során, hogy ezek a képességek vajon valóban a szellemi úton történő előrehaladás megerősítéseként jelennek meg (elvégre egynémely diabolikus erők is képesek lehetnek bizonyos mértékű haladás-szerúségeket előidézni, mintegy megtévesztés gyanánt), avagy „csupán” a téves realizációból fakadó, a normalistól eltérő iránnyal bíró elmozdulásból kifolyólag tapasztal önmagán az egyén mindenféle „csodálatos”

eredményeket. A tradicionális értelemben helyesen felvetett messiási életúton azonban éppen, hogy azon tényező nevezhető meg a legfontosabb sajátosságok egyikeként, hogy a messiás mindig képesnek mutatkozik felismerni, amennyiben valaki mintegy a saját szakállára kívánná kihasználni a reája vonatkozó próféciaikat, azaz egyszerűbben szólván megkísérelné becstelen módon felhasználni a messiás személyét és küldetését. Krisztus például kategorikusan visszautasította azon hangoknak szavát, amelyek Őt, mint politikai víziókkal rendelkező, harcias messiást kívánták volna elképzelni, mint ahogyan azokat is, akik az Isten Országának e világban való megszületésében reméltek. Ugyanígy a történelmi Buddha is rövidesen maga mögött hagyta nemcsak a szélsőséges gyakorlatokat folytató aszkétákat, de a Megsemmisülés Mestereit is. Paul Atreides személyének lényegét képezi, hogy már a kezdet kezdetén, lényegében még saját szerepének felismerését megelőzően kifejezett ellenérzését fejezte ki a Bene Gesserit módszereivel szemben, és nem csekély mértékben bizonyult számára ellenszenvesnek, ahogyan a boszorkányrend alig rejtett politikai célzattal kívánta felhasználni az őslakosok vallási próféciait a „Népek Ópiuma” gyanánt.

Ugyancsak figyelmet érdemel azon észrevétel, amelyet a Dúne elemzésével foglalkozó tanulmányok egyike vetett fel, jelesül annak mintegy sérelmezését, hogy a filmben szereplő, szellemi értelemben rendkívül magasrendűnek tartott fremen civilizáció reprezentánsait fekete bőrszínnel rendelkező személyek képezik, mint ahogyan ama tartalmat is kifejezett kritikával illeti a tanulmány szerzője, hogy az árják körébe tartozó Paul Atreides egy szintúgy fekete bőrű leányzóra vágódik álmában. Egyes tradicionalista authorok számolnak

ugyanis azzal, hogy a fekete bőrszínnel bíró, jellemzően a forró égövön élő embertípus szellemi szempontból alatta áll az indogermán-hiperboreai embertípusnak, sőt mi több, egyesek hajlandóak egészen odáig elmenni, hogy a fekete bőrű embert szellemi realizációra képtelen, beavathatatlan emberekként könyvelik el. Mindez azonban jellegzetes példáját képezi, hogy a perennialisták bizonyos szempontok mentén meglehetősen bajosan képesek kitörni megkövesedett, ha úgy tetszik, egyenesen szolidifikálódott sémáiknak szorításából, és még azokban az esetekben sem hajlandóak elvonatkoztatni, amennyiben az adott szituáció kétségkívül megkívánná. A fremenek vonatkozásában ugyanis két markáns jelenségre is szükséges lenne felfigyelnünk. Amennyiben megvizsgáljuk a filmben bemutatott civilizáció egyes aspektusait, úgy egészen egyértelművé válhat számunkra, hogy a készítőink inkább a beduin, avagy esetleg éppen a tuareg, semmint a néger kultúra mintájára jelenítik meg a fremeneket, ezen fentieknek azonban egyike sem nevezhető semmi esetre sem alacsonyrendűnek. Természetesen bizonyos szempontból érthetőnek vallható, hogy egy alapvetően tradicionális ihlettségű szerző tradicionális szempontok szerint kíván végbevinni egy filmelemzést, azonban a formalizmusok bemerevedése éppen azon veszélyek egyike, amelyeket a tradicionális szellemi praxisok során szükséges elkerülni. Ugyanígy fontolóra érdemes venni, akár egy teljesen másfajta szemszög ideiglenes elfoglalása által, hogy a filmben bemutatott fremen kultúra több tengely mentén egyáltalán nem látszik megfelelni azoknak a kívánalmaknak, amelyek egy szellemi értelemben magasrendű civilizációt jellemeznek, helyette inkább kifejezetten a korábban taglalt titáni elhajlás jeleit vélhetjük felfedezni mindennek vonatkozásában. Különösen is érzékletes jelenetnek lehetünk tanúi akkor, amikor Leto Atreides herceg

és udvartartása először találkozik a fremenek követével, ez a karakter ugyanis minden, csak éppen nem a tradicionális értelemben nemesnek felfogható ember példája. Bárdolatlan, modortalan, és mindenfajta tiszteletet nélkülöző stílusa, a valós tekintély felismerésének zavarai, valamint a viselkedésében tetten érhető felsőbbbéséges arrogancia szintén olyan tüneteknek számítanak, amelyeket ugyancsak nem tanácsos összekeverni a magasrendűség viselkedésbeli kritériumaival. Ugyanúgy, ahogyan a Sardaukart finoman szólva nem szerencsés az eszményi ksatriya kaszt letéteményesének tekinteni, úgy a sivatagi fremen nép titanikus elhajlásait sem célszerű a magasrendűségre jellemző tartalmakkal felruházni. Bár a fremen harcos életre-halálra szóló párviadala Paul herceggel bizonyos szempontok szerint minden kétséget kizáróan magyarázható lehet a magasrendű harcos civilizációk szakrális gyakorlataival való párhuzam megvonása által, a filmben bemutatott aktus azonban ennek ellenére ébreszthet bennünk néminemű idegenkedést. A kérdéses fremen ugyanis szemmel láthatólag akadékoskodik, méghozzá a lehető legbecstelenebb, leghazugabb és legátlátszóbb módon, azáltal, hogy számottevően húzza az időt egy olyan helyzetben, amikor éppen a sietség és gyors reagálás volna a lehető legoptimálisabb cselekvési alternatíva, mind egyénnek, mind pedig közösségnek viszonylatában. Ehelyett fremenünk a helyzetet arra próbálja felhasználni, hogy a csoporton belüli hatalmi ambícióit mások rovására kiterjessze és megerősítse, jelesül úgy, hogy egy eleve kétes értékű és érvényű párbaj kimenetelére hivatkozván megkérdőjelezi vezetőjének legitimitását, kifejezett engedetlenségről tanúbizonyságot téve, és az engedetlenség éppen, hogy minden, csak nem tradicionálisan magasrendű erény. Kimondottan ellenszenvet érezhetünk akkor, amikor a kérdéses fremen harcos lelkesen

elfogad ellenfél gyanánt egy nálánál sokkalta gyengébb fizikumúnak látszó, szemmel láthatóan kiskorú gyermeket, Paul hercegről ugyanis egyáltalán nem rí le első rátekintésre, hogy jeleskedne a harc művészetében, mint ahogyan a környezetében jelenlevőknek többsége is biztosra számítja azt, hogy a herceg alulmarad majd a fremennel szemben. Életre-halálra szóló kihívást intézni egy nálunknál sokkalta gyengébbnek látszó ellenfélhez, nos, ez sem mondható éppen a tradicionálisan magasrendű ember ismérének. A társaságot alkotó fremen harcosoknak mindezzel szemben szemmel láthatóan semmiféle kifogása nincsen, voltaképpen egyikükben sem merülnek fel komolynak tekinthető ellenérzések, sem a Paul herceget kihívó társuk átlátszó rivalizálásával szemben, sem pedig a párbajnak kimondottan becstelen paramétereivel kapcsolatban. Egy magasrendű ember azonban nemcsak, hogy képes pontosan detektálni a környezetében felmerülő kisszerű ügyeskedéseket, hanem hajlandónak mutatkozik ezeket kendőzetlenül feltárni, nem pedig a társas konszenzus langyosságában sunnyogván passzív módon beletörödni az események ilyenén módon történő alakulásába. Így tehát kétféle alternatíva válhat lehetségessé az értelmezés kapcsán. Az egyik ezek közül, hogy a fremen harcosok egyike sem képes észrevenni és felfedezni a jogos vezető legitim hatalmának megkérdőjelezésére irányuló gesztus rebellis voltát, sem pedig az ellenfelek egyenlőtlenségéből fakadó anomáliákat, ebben az esetben azonban egyértelművé válhat számunkra, hogy ezek a személyek nem magasrendű emberek. A második lehetőség, hogy a vizsgált társaság tagjai felismerik ugyan a fentebb feltárt problematikus aspektusokat, azonban valamilyen oknál fogva mégsem nyilvánítják ki ellenérzéseiket, amennyiben azonban ezen alternatíva bizonyul igaznak, úgy joggal mondhatjuk, hogy ezek az emberek bizony gyávák, avagy ami

még ennél is negatívabb színben tüntetheti fel őket: egyenesen megalkuvóak. Sem a gyávaság, sem a megalkuvásra való hajlandóság nem tradicionális erények, ezen azt hiszem, nincsen okunk vitatkozni. Érdeemes volna tehát megfontolás tárgyává tennünk azon kérdést, hogy vajon a fremen nép valóban a magasrendűséget reprezentálni alkalmas frakció szerepét tölti be a Dűne világában, avagy esetleg éppen, hogy egy bizonyos fejlődésbeli zsákutcát, jelesül a titanikus elhajlást hivatott megjeleníteni? Elvonatkoztatva attól, hogy a fentebb leírtakat nem szánom többnek, mint a gondolatokkal való kreatív kísérletezés, véleményem szerint érdemes volna fontolóra vennünk annak lehetőségét, hogy bár a fremenek (akárcsak a hódító mongol birodalom) kétségkívül hordoznak bizonyos vonásokat a magasrendűség vetületében, bizonyos szellemi magaslatoknak kimunkálását mégsem sikerült maradéktalanul megvalósításra vinniük.

Tanulmányom végéhez közeledve szükségesnek mutatkozik rámutatnom még egy szempontra, jelesül annak kérdésére, hogy vajon miért is érzik szükségesnek bizonyos szerzők, hogy egy általuk konziderált nézetet, jelesül a fentebb taglalt „fekete-fehér” problematikát a Földről mintegy elemelvén másmilyen világoknak vonatkozásában is felvetni szándékozzanak. Miért is gondolják, hogy a bőrszín - és ehhez kapcsolván a rassz - kérdése másmilyen univerzumoknak terein belül is felvethető lehet, mint a szellemiség egyes magaslatainak fokmérője, avagy egyenesen kritériuma? Arról nem is beszélve, hogy egy alapvetően forró, sivatagos éghajlattal rendelkező bolygó esetében nem feltétlenül volna érdemes megütközni azon, hogy a bolygó őslakói nem a fehér bőrrel és kék szemmel rendelkező emberek képében fognak megjelenni. Persze, mindezzel kapcsolatban rögvest fel lehetne

vetni, hogy az előbb elhangzottak értelmében a magam részéről sem helyes lépés egy, a mi világunkban érvényes éghajlat-bórszín összefüggést más univerzumok vonatkozásában is elvárni, azonban érzésem szerint mindegyik azért némiképp több esély nyílhat (jelesül tehát arra, hogy egy forró égövi, sivatagos környezetben fekete bőrű emberek élnek), mint a rasszok kérdéséhez kapcsolódó sajátosságok megjelenésének. Képletes zárójelekbe foglaltan jegyzem meg, hogy a magam részéről természetesen értem a kérdéses pontokat felvető szerzők gondolatai mögött rejtő problematikumnak mibenlétét, érzésem szerint azonban a „kalapács birtokában mindent szögnék látunk” túláltalánosító attitűdje azért távolról sem minden esetben tekinthető adekvátnak. Ugyanannak a sémának ráerőltetése minden, egymáshoz akár csak csekélyke mértékben hasonló szituációra a „farkast kiáltás” veszélyeit hordozza magában.

A Dűne (2021) tehát megítélésem szerint nem kevés szempont mentén kifejezetten helyesen és szemléletes módon mutatja be egy tradicionális világrend működésének legfontosabb aspektusait. Akár Leto Atreides, akár az ifjú Paul herceg, akár pedig esetleg Gurney Halleck, avagy Duncan Idaho karakterére tekintünk, személyükben egy különleges embertípus, az ősi időknek eszményi hídverői (pontifex) és harcosfejedelmek (ksatriya) elevenednek meg számunkra, ilyen módon pedig képessé válhat a film olyan értékeket belecsempészni mindennapjainkba, amelyek egyébiránt szinte teljes mértékben eltűnnek látszanak világunkból. Hűség, becsület, tisztelet, a legnemesebb szellemi princípiumok irányában megmutatkozó teljes odaadás, rendíthetetlen erő és kitartás, akarni tudás, illetőleg „akarni az akarást”... ezekben áll a magasrendű szellemi ember öröksége. A szellemi ember

azonban minden korban ellenszelekkel kell, hogy szembeállítsa magát, mindenfajta társadalmi berendezkedés ugyanis a maga módján előrevetíti a sötétség ellenistenségeinek megjelenését. Értelemszerűen mindaz, aki nem állít semmiféle ellenállást a környezetében (és persze saját magában) felmerülő anomáliákra, kétségkívül semminemű ellenérzést nem vált majd ki senkiből sem, elvégre az engedelmes rabszolga szerepe az, amelyben e világ fejedelmeinek igazán kedvére való volna látnia az embert. Ezzel együtt ugyanakkor szükséges és fontos tekintetbe venni, hogy nem érdemes mindent egy tradicionális rend szellemében állónak láttatni, amely mintegy „nyomokban tartalmaz” tradicionális elemeket. Sajnálatos módon a valódi kontra-tradíció legnagyobb veszélye éppen abban rejlik, hogy külsőségek vonatkozásában a megszólalásig hasonlítani látszik a valódi tradíciókra, és ezekhez hasonlóan képes bizonyos iniciatikus erőket is mozgósítani, azonban ezek minden tekintetben ellen-iniciatikus erőkként kell, hogy detektálásra kerüljenek. Megítélésem szerint a Sardaukar, mint olyasfajta fenoména, amelyet valóban csábító lehet tradicionális ksatriya ösvényként beállítani, valójában éppen ennek az ellen-iniciatikus útnak képezi kifejezetten beszédes példáját, elvégre a valódi és legitim harcosi ösvényeket lemásolván és utánozván valójában az emberalattiság irányába szállítja alá követőit. Igazán és autentikusan férfias, virilis szolaritás helyett egy önmagát istennek láttatni szándékozó demiurgosz irányában megnyilvánított lunáris, mameluk módjára meghódolni hajlandó attitűd, hősies emelkedettség helyett bárdolatlan, állatias kegyetlenség és agresszió, valódi rettenthetetlenség helyett pedig hipermaszkulin, tesztoszterongózós hőzöngés, ebben rejlik egy pszeudo-lovagi út kontra-iniciatikus természetének lényege. A Dúne legújabb feldolgozása bőségesen tartogat számunkra olyan felvetéseket, amelyeket

érdemesnek mutatkozik spirituális szempontok szerint alaposan végigelmélődni, elvégre - mint láthattuk - korántsem csupán egyféle megközelítési mód és módszer létezhet, érzésem szerint pedig ezeknek feltárása, kidolgozása és összevetése kölcsönösen gazdagíthat valamennyi, a kérdéskört illetően érdeklődést tanúsító igazságkeresőt.

